

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР.....	9
1. РУСКА ЕМИГРАЦИЈА И ИСТОРИЈСКИ КОНТЕКСТ....	13
1.1. Уводна разматрања.....	13
1.2. Музичка култура у општем контексту руске емиграције.....	33
1.3. Руска музика и музичари у Београду пре Првог светског рата.....	60
1.4. Београд између Истока и Запада: Културна средина и музика између два светска рата.....	79
2. РУСКА МУЗИЧКА ЕМИГРАЦИЈА У ВИШИМ ДРУШТВЕНИМ КРУГОВИМА МЕЂУРАТНОГ БЕОГРАДА.....	97
2.1. Руси на концертној сцени Београда.....	97
2.2. Руски педагози у београдским музичким школама.....	163
2.3. Чланци руских аутора у међуратним музичким часописима.....	198
2.4. Делатност „Југоконцерта” и великани руског музичког Заграничја у Београду.....	227
3. МЕСТА РАЗОНОДЕ И ЗАБАВЕ: РУСКА ПОПУЛАРНА МУЗИКА И МУЗИЧАРИ У БЕОГРАДУ.....	263
3.1. Сличности и разлике у српским и руским кафанским традицијама.....	263
3.2. Старе руске песме и циганска романса.....	273

3.3. Оркестри балалајки	288
3.4. Ресторани и кафане с руском музиком	299
4. МУЗИКА ПРИ РУСКИМ ИНСТИТУЦИЈАМА И УНУТРАШЊИ ЖИВОТ ЕМИГРАЦИЈЕ	339
4.1. Наслеђе старе Русије у емигрантским институцијама	339
4.2. Књижевно-уметничко друштво	342
4.3. Руски народни универзитет	361
4.4. Руско музичко друштво у Југославији	374
4.5. Руски дом	406
ЗАКЉУЧАК	423
ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА	431
СПИСАК ИЛУСТРАЦИЈА	465
СПИСАК СКРАЋЕНИЦА	471
ИНДЕКС ИМЕНА	473

ПРЕДГОВОР

Књига *Руска емиграција у музичком животу међуратног Београда* проистекла је из докторске дисертације и представља допринос проучавању бурног периода у историји српске и југословенске престонице.¹ Руска емиграција пројимала је све аспекте музичког и културног живота тадашњег Београда и због тога представља комплексну појаву за истраживање. До сада је пажњу музиколога, историчара културе и истраживача других сродних дисциплина највише привлачио музички театар, тј. Опера и Балет Народног позоришта у Београду, у конституисању којих су руски емигранти такође имали веома истакнуту улогу. Друге сфере њихове музичке делатности дотакнуте су биле углавном успут у монографијама или у засебним чланцима. За руску емиграцију, музика је била изузетно важан део живота. Они су класичну музику, нарочито њихову „домаћу”, руску, сматрали неизоставним делом опште културе и образовања, док је она популарна, „лака” била уобичајени и подразумевани део забаве, без којег, видећемо, Руси нису могли. С обзиром на то да и руска емиграцији и међуратни Београд представљају неисцрпан извор тема које привлаче пажњу истраживача, на страницама ове књиге потрудила сам се да

¹ Докторска дисертација под насловом „Улога руске емиграције у музичком животу Београда (1918–1941)” одбрањена је на Одељењу за историју Филозофског факултета Универзитета у Београду 28. октобра 2021. године, под менторством проф. др Алексеја Тимофејева. Комисију су чинили проф. др Милан Ристовић (председник комисије), проф. др Радина Вучетић, др Горан Милорадовић и др Александар Васић.

изнесем нова сазнања и увиде у дешавања из тог периода, продубим односе двају друштава – српског/југословенског и руског као „другог”, али и обогатим националну (музичку) историографију подацима из нових извора. За истраживање које је претходило писању докторске дисертације, преточено потом у књигу, била је коришћена грађа из разних српских и руских архива, београдска и руска периодика из тога времена, мемоари угледних културних посленика и друга грађа која је допуњавала слику о дешавањима тог периода. Потрудила сам се да делатност и утицаје руске емиграције у музичком животу југословенске престонице прикажем што живописније, зато што је уосталом тадашњи Београд у свим аспектима био колоритан. Ипак, треба имати у виду да је руска емиграција била активна пре готово читавог једног века, те да постоји извесна могућност да су многи материјали уништени већ током Другог светског рата или су изгубљени у послератним деценијама. Без обзира на то, емиграција се изнова показала као културни и друштвени феномен уз који је Београд „дисао”, развијао се и отварао ка новим искуствима.

Истраживање руске емиграције, иако можда делује да је већ много тога речено на ову тему, није било једноставно. Стога неизмерну захвалност дугујем рецензентима књиге: проф. др Алексеју Тимофејеву на плодотворним консултацијама, пријатељској подршци и саветима, проф. др Ради ни Вучетић на несебичној подршци и охрабрењу у свакој фази настајања овог рукописа, и др Александру Васићу на пажљивом читању текста, вредним сугестијама и конструктивним примедбама.

Вредан извор за писање ове књиге била је руска емигрантска периодика, која је у нашим библиотечким фондovima најалост неочувана због ратних разарања током Другог светског рата. Стога се захваљујем др Катарини Томашевић, директору Музиколошког института САНУ, на безрезервној подршци студијским путовањима у Праг и пријатељским саветима приликом истраживања. За постојано охрабривање, пријатељску подршку и помоћ у за-

вршним корацима припреме ове књиге, изражавам дубоку захвалност колегиницама из Музиколошког института др Бојани Радовановић Шупут и мср Теодори Трајковић.

Историографија руске емиграције у Краљевини СХС односно Југославији своје почетке дугује, између осталог, неуморном и вечито радозналом Алексеју Арсењеву из Новог Сада. Његов вишедеценијски допринос на овом пољу је неоспоран, као што су непроцењиве биле његове сугестије, информације и илустрације које је несебично делио са мном од самих почетака мог истраживања, те му се овом приликом искрено захваљујем.

Током прераде дисертације у монографију, водила сам се идејом да књига треба да буде написана тако да је могу читати сви – колеге из хуманистичких и других области, али и сви они који деле моје интересовање о историји Београда и руске емиграције. Због тога су ми веома важне биле примедбе и савети др Јасне Влајић-Поповић, научног саветника у пензији Института за српски језик САНУ. Поред тога, њено савесно читање текста донело је и „прву руку” лектуре целокупног рукописа.

Огромну захвалност за помоћ у истраживању и прикупљању грађе, као и припреми илустрација за ову књигу дугујем госпођама Драгани Митрашиновић из Историјског архива Београда, Маши Милорадовић из Народне библиотеке Србије, Душици Грбић из Библиотеке Матице српске, Ангелини Банковић из Музеја града Београда и љубазним библиотекарима из Словенске библиотеке при Националној библиотеци Чешке републике.

Госпођи Бори Бабић, директорки и главној уредници издавачке куће „Академска књига” из Новог Сада, њеном тиму и сарадницима срдечно се захваљујем на томе што ће ова књига угледати светлост дана.

Најзад, иако то по редоследу свакако није на последњем месту, неизмерну захвалност за безусловну подршку, бодренје и инспирацију дугујем својој породици, мами Татјани, тати Ђорђу и баки Лидији, као и мом животном сапутнику Кости. Уз то, не могу да изоставим ни свог црног четворо-

ножног пријатеља Гришу, који је са мном проводио многе шетње погодне за промишљање о истраживању.

Књигу посвећујем својој баки Лидији Владимировној Затворници-Суботин, једном од најстаријих преосталих потомака руске емиграције у Београду, која ми је открила дубоки утицај тог друштвеног и културног феномена на историју наше земље.